

וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר. זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא עֵלָה עָלֶיהָ עַל.¹

או יאמר, זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר וגו'. והוא, כי ענין פרה אדומה היא חוקה בלי טעם, שמטהרת את הטמאים ומטמאת טהורים, כמאמר חז"ל בגמרא² ובמדרשים (במדב"ר יט א)³, ואין באפשרי לחקור סוד טעמה כלל, והיא חוקה יותר מכל המצות שבתורה⁴. אמנם, באמת הנה שנינו ביי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן (תוי"כ ברייתא דרבי ישמעאל)⁵, שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד - לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא; לזאת הנה גם כן מצות פרה אדומה יצא מהכלל שאר מצות ללמד שהוא חקה בלי טעם⁶, ולא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, שגם כל המצות המה חוקים בלי טעם. אף על פי שאפשר לומר בהם טעם - אף על פי כן אי אפשר להבין פלאי סודותיה וטעמיה⁷. וכמו שייסד הפייטן בפיוט פרשת פרה: אֵין לְחֻקֵּךְ סוּד חִידוּתֶיךָ, הַמְפַרְשׁוֹת סְתוּמוֹת, וְהַגְּלוּיֹת עֲלוּמוֹת, הַמְבַאֲרוֹת חֲתוּמוֹת, וכו'⁸.

ומצאנו מופת חותך על זה, שלמה המלך ע"ה שאמר (משלי ל א)⁹ אֵיתִי אֶל וְאֶכֶל, לפי שנתפרשו טעמי המצות של המלך (דברים יז טז)¹⁰ שלא ירבה לו סוסים - שלא ישיב העם מצרימה, ולא ירבה לו נשים - פן יסורו את לבבו¹¹. והנה שלמה המלך ע"ה בודא שמר לנפשו מאד בהרבות לו סוס שלא ישיב את העם מצרימה, וכן בהרבות לו נשים שלא יסורו לבבו - אף על פי כן נכשל¹², מפני שאין להבין פלאי טעמי המצות הגם כי נראים גלוים¹³.

¹ במדבר פרק יט: (א) וַיִּדְבֶּר יְקוֹק אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אֶהֱרֹן לֵאמֹר: (ב) זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר-צִוָּה יְקוֹק לֵאמֹר דְּבַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין-בָּהּ מוֹם אֲשֶׁר לֹא-עֵלָה עָלֶיהָ עַל:

רש"י: (ב) זאת חקת התורה - לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חקה, גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה: ויקחו אליך - לעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר: אדמה תמימה - שתהא תמימה באדמימות, שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה:

² תלמוד בבלי מסכת יומא דף יד עמוד א: טהור שנפלה עליו הזאה - טמאתו, היכי עביד עבודה? דתניא: והזה הטהר על הטמא, על הטמא - טהור, ועל הטהור - טמא, דברי רבי עקיבא. וחכמים אומרים: אין הדברים הללו אמורין אלא בדברים המקבלים טומאה. מאי היא - כדתני: נתכוון להזות על הבהמה והזה על האדם, אם יש באזוב - ישנה, נתכוון להזות על האדם והזה על הבהמה, אם יש באזוב - לא ישנה. מאי טעמא דרבי עקיבא - נכתוב רחמנא והזה הטהר עליו, מאי על הטמא - שמע מינה: על הטמא טהור ועל הטהור טמא. - ורבנן: האי לדברים המקבלים טומאה הוא דאתא. אבל הכא - קל וחומר הוא; אם על הטמא טהור - על הטהור לא כל שכן? ורבי עקיבא - היינו דקאמר שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני.

³ במדבר רבה (וילנא) פרשה יט סימן א: תנינן העוסקין בפרה מתחלה ועד סוף מטמאין בגדים היא גופה מטהרת בגדים אמר הקדוש ברוך הוא חקה חקתי גזירה גזרתי אי אתה רשאי לעבור על גזרתי.

⁴ במדבר רבה (וילנא) פרשה יט: ג זאת חקת התורה וגו' רבי יצחק פתח (קהלת ז) כל זה נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ... אמר שלמה על כל אלה עמדתי ופרשה של פרה אדומה חקתי ושאלתי ופשפשתי (קהלת ז) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני.

⁵ ילקוט שמעוני תורה פרשת צו רמז תק: דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא,

⁶ אור החיים במדבר פרק יט פסוק ב: ובדרך רמז ירצה באומרו חקת התורה שאם יקיימו מצוה זו הגם היותה חוקה בלא טעם מעלה עליהם הכתוב כאלו קיימו התורה אשר צוה ה' לאמר, כי קיום המצוה בלא טעם יגיד הצדקת האמונה והסכמת הנפש לקיים כל מצות הבורא וזה לך האות, ואולי כי לטעם זה רצה ה' שתתמסר להם המצוה בדרך חקה

⁷ קדושת לוי קדושות לפורים קדושה ראשונה: טעמי התורה ומצוותיו אינם יכולין להשיג רק ברוחניות השכל וברוחניות העולמות, ובעביות השכל ובגשמייות העולמות טעמיה ופרושיה מכוסים.

⁸ וצר לפרשת פרה: אין לשוחרח עוץם נפלאותיה: (בכ"י נוסף אין להרהר אמר מדותיה) אין להגיד חקר דתותיה: אין להבין תוקף מפעולותיה: אין לפענח עומק פלאותיה: אין לעמוד על ספן מדותיה: אין לחקור סוד (נ"א חקר) חידותיה: אין להשמיע כל תהלותיה: אין לגלות סוד עדותיה: ... פרה אדמה עושיה מטמאה. והיא עושיה לטהר כל טמאה. ואפרה נעשה אב הטמאה. והיא מטהרת אבי אבות הטמאה: בכן אין להבין סוד תורתה. ולא זקקת אמרתה. ולא צרוף גזרותיה: ... וכלם נכוחים למבין. וכל המשפיל יבין. חוץ מטעמי פרה שאין להבין. וכל חכם לב ידל מבין. הפסוקים אין להבין:

⁹ משלי פרק ל פסוק א: דבְּרִיא אַגוּר בֶן-יֶקֶה הַמֵּשָׂא נָאִם הַגְּבֵר לְאִיתִיאל לְאִיתִיאל וְאָכַל:

רש"י: לאיתיאל ואוכל - בשביל שאמר אתי אל ואוכל לעשות ולא אכשל:

¹⁰ דברים פרק יז פסוק טז (שופטים): רַק לֹא-יִרְבֶּה-לּוֹ סוּסִים וְלֹא-יִשִּׁיב אֶת-הָעָם מִצְרִימָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיִּקְוֶן אֶמֶר לָכֵם לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדַרְךְ הַזֶּה עוֹד:

¹¹ דברים פרק יז (שופטים): (טו) שוֹם תִּשִּׂים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְקוֹק אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקִּרְבֵּי אֲחֵיךָ תִּשִּׂים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוֹכֵל לְתֵת עֲלֶיךָ אִישׁ נִכְלֵי אֲשֶׁר לֹא-אֲחֵיךָ הוּא: (טז) רַק לֹא-יִרְבֶּה-לּוֹ סוּסִים וְלֹא-יִשִּׁיב אֶת-הָעָם מִצְרִימָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיִּקְוֶן אֶמֶר לָכֵם לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בְּדַרְךְ הַזֶּה עוֹד: (יז) וְלֹא יִרְבֶּה-לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסוּר לְבָבוֹ וַיִּסָּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה-לּוֹ מְאֹד:

¹² תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כא עמוד ב: ואמר רבי יצחק: מפני מה לא נתגלו טעמי תורה - שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם. כתיב לא ירבה לו נשים, אמר שלמה: אני ארבה ולא אסור, וכתיב והיה לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. וכתיב לא ירבה לו סוסים, ואמר שלמה: אני ארבה ולא אשיב וכתיב ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו'.

¹³ שמות רבה (וילנא) פרשה ו (וארא): א [ו], ב וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה', וארא אל אברהם אל יצחק, הה"ד (קהלת ב) ופניתי אני לראות חכמה והוללות וסכלות כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו, הפסוק הזה נאמר על שלמה ועל משה, על שלמה כיצד כשנתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל נתן בה מצות עשה ומצות לא תעשה ונתן למלך מקצת מצות שנא' (דברים יז) לא ירבה לו סוסים וכסף וזהב וגו', ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו, עמד שלמה המלך והחכים על גזירתו של הקדוש ברוך הוא ואמר למה אמר הקדוש ברוך הוא לא ירבה לו נשים לא בשביל שלא יסור לבבו אני ארבה ולבי לא יסור, אמרו רבותינו באותה שעה עלתה יו"ד שבירבה ונשתתחה לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה רבון העולמים לא כך אמרת אין אות בטלה מן התורה לעולם, הרי שלמה עומד ומבטל אותי ושמה היום יבטל אחת ולמחר אחרת עד שתבטל כל התורה כולה, אמר לה הקדוש ברוך הוא שלמה ואלף כיצא בו יהיו בטלין וקוצה ממך איני מבטל, ומני שבטל אותה מן התורה וחרז לתורה שנאמר (בראשית יז) שרי אשתך לא תקרא שמה שרי כי שרה שמה, והיכן חזר (במדבר יג) ויקרא משה להושע בן נון, ושלמה שהרהר לבטל אות מן התורה, מה כתיב בו (משלי ל) דברי אגור בן יקא, שאיגר דברי תורה והקיאן, נאם הגבר לאיתיאל, דבר זה שאמר הקדוש ברוך הוא לא ירבה לו נשים לא אמר לו אלא בשביל לא יסור לבבו, לאיתיאל שאמר אתי אל ואוכל, מה כתיב ביה (מ"א) =מלכים א' = יהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו, אמר רשב"י נוח לו לשלמה שיהא גורף ביבין שלא נכתב עליו המקרא הזה, ולכן אמר שלמה על עצמו (קהלת ב) ופניתי אני לראות חכמה ודעת הוללות וסכלות, אמר שלמה מה שהייתי מחכים על דברי תורה והייתי מראה לעצמי שאני יודע דעת התורה ואותו הבינה אותו הדעת של הוללות וסכלות היו, למה כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו, מה הוא שיהיה רשאי להרהר אחר מדותיו וגזרותיו של מל"ה הקדוש ברוך הוא

העולם סבורים, כשהיה איש צדיק מופת הדור בדורו, כשנסתלק סבורים שאי אפשר עוד לצדיק אחר לעשות כמעשהו, אבל באמת הוא טעות גמור וחסרון האמונה, כי אין מעצור לה' להושיע בך או בקטן מן הראשון²¹. כדאיתא בגמרא (ברכות כ א) אמר ליה רב פפא לאביי, מאי שנא לראשונים דאתרחש להו ניסא, ומאי שנא לדידן דלא אתרחש לן ניסא אי משום תנויי - אגן עדיפנא מינייהו, דבשני דרב יהודה כולא תנויי בנזיקין הוי וכו', ואילו רב יהודה כי הוי שליף חד מסאני - אתי מטרא²²; אמר ליה, ראשונים - הוו מסרו נפשייהו על קדושת השם, עיין שם. נמצינו למידין, כי העיקר הוא תלוי בצדקת הצדיק, אם הוא צדיק לאמתו שמוסר נפשו על קדושת שמו יתברך - השם יתברך עושה נסים ונפלאות על ידו בכל דור ודור, אף על פי שאין גדול כל כך בתורה.

והנה ישראל ידעו שהבאר בזכות מרים, והבאר היה סלע והיה מתגלגל עמהם כל מקום שהולכין, כפירוש רש"י²⁴. והנה כשמתה מרים פסקה הבאר ולא היה מים, ויקהלו על משה ואהרן להוציא להם עוד מים וירב העם עם משה וגו' ולמה הבאתם את קהל וגו' - כי היו סבורים שאי אפשר עוד למשה ולאהרן להוציא להם עוד מים, שאין בכחם הדבר הזה, רק מרים הנביאה היה אותו מדריגה בה, אבל לא להם; על כן רבו עם משה רבינו ע"ה, וצעקו למה העליתנו ממצרים

והנה הקדוש ברוך הוא אמר למשה רבינו קח את המטה וגו' כמאמרם ז"ל (תענית ט א)²⁰ חזרה הבאר בזכות שניהם, והוצאת להם מים וגו' ויקח משה את המטה וגו', ויקהלו משה ואהרן את הקהל על פני הסלע, והנה ישראל עמדו על הסלע של מרים; והנה כל צדיק וצדיק יש לו שורש אחר; ורצון משה רבינו היה, להוציא להם מים מסלע אחר לא מאותו סלע של מרים, וכל הקהל עמדו אצל סלע של מרים, שסברו שצריך דוקא אותו סלע של מרים מאחר שכבר היא פתחה הנס שיצא מים מאותו סלע - לכך יהיה להם גם כן קל להוציא להם מים מאותו סלע, אבל דעת משה רבינו ע"ה לא היה כן, כי רצה הוא בזכותו ובזכות אהרן לפתוח להם שער חדש שיצא מאותו שער שהוא שרשם הנס שיהיה להם מים מסלע אחר שיבחרו לפי דעתם, שלכל צדיק יש לו שורש אחר לעשות הנס שעשה הצדיק מלפניו, לא באותו שורש ודרך של הצדיק הראשון.

ואם היו ישראל מסכימים עם משה רבינו ע"ה - אזי היה תמיד בנקל להביא מים לצדיקים בעת הצטרך, כמו צנצנת המן המונח לדורות²⁵, דהיינו שפתוח עד היום השער מזונות שפתח משה רבינו ע"ה²⁶ - כן היה עם מים, אבל בשביל המחלוקת על המים²⁷ קשה להביא מים בעת הצטרך, וכמאמר עובדיה הנביא (מלכים א' יח ג)²⁸ וְאֶכְלְלֶם לֶחֶם וְנָמִים, שקשה היה מים יותר מלחם, עיין שם²⁹. לכך אמר להם משה רבינו ע"ה שמעו נא ואין נא' אלא לשון בקשה (ברכות ט א), המרים רצה לומר, אתם סבורים שאני משורש של אחותי מרים, המן הסלע הזה נוציא לכם מים רצה לומר, מאותו סלע של מרים, אני איני משרשה. לפיכך רצה להוציא להם מים מסלע אחר, ובוה עשה שלא כסדר, כי לא היה לו לעבור על רצון ישראל, בכדי שלא יהיה להם אחר כך איזה תלונה לאמר ח"ו בזה הסלע יש בו כח - ולסלע אחר אין בו כח³⁰, ולפיכך ויאמר ה' וגו' יען לא האמנתם בי להקדישני

²¹ שמואל א פרק יד פסוק ו: (ו) ויאמר הונתן אלה הנערה נשא כליו לכה ונעברה אל מצב הערלים האלה אולי יעשה יקוק לנו כי אין ליקוק מעצור להושיע בך אף במקט:

²² תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד א: אמר ליה רב פפא לאביי: מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אגן דלא מתרחיש לן ניסא? אי משום תנויי - בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין הוה, ואגן קא מתנינן שיתא סדרי! וכי הוה מטי רב יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקדירה ואמרי לה זיתים שכבשן בטריהן טהורים אמר: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא, ואגן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא!

²³ רש"י: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא - כלומר: טעם המשניות הללו קשה עלי ככל הקושיות שהיו שני רבותי מתקשין בהן בכל הגמרא.

²⁴ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד א: ואילו רב יהודה, כי הוה שליף חד מסאני - אתי מטרא, ואגן קא מצערינן נפשין ומצוח קא צוחינן - ולית דמשגח בן! - אמר ליה: קמאי הוה קא מסרי נפשייהו אקדושת השם, אגן לא מסרינן נפשין אקדושת השם.

²⁵ תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נד עמוד א: עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, אלו הן: באר, והמן...

²⁶ רש"י: באר - בארה של מרים סלע שיצאו ממנו המים על ידי משה ועגול כמין כברה היה ומתגלגל עמהן כל מקום שהולכין.

²⁷ רש"י מסכת תענית דף ט עמוד א: בארה של מרים - סלע, וזבין ממנו מים, והיה מתגלגל והולך עם ישראל, והוא הסלע שבו הכה משה, שלא היה רוצה להזיל מימיו בשבילו, לפי שמתה מרים.

²⁸ תלמוד בבלי מסכת שבת דף לה עמוד א: אמר רב: מעין המיטלטל - טהור, וזהו בארה של מרים.

²⁹ רש"י: זהו בארה של מרים - שהיה מתגלגל עם ישראל במדבר בזכותה של מרים, דכתיב (במדבר כ) ותמת שם מרים וסמיך ליה ולא היה מים לעדה.

³⁰ שמות פרק טז (בשלח): (לג) ויאמר משה אל-אהרן קח צנצנת אלת ותן-שמה מלא-העמר מן והנח אתו לפני יקוק למשמרת לדורותיכם:

מאור ושמש בהר: יראה האדם לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי, ולא יטעה שכמו להטרדות הזמן, כי מה יתרון לאדם בכל עמלו שייעמל תחת השמש (קהלת א ג). ולפעמים אף שהאדם רודף אחר טרדות הזמן כל הימים לרבות את הלילות - אינו עולה בידו כי אם לחם צר, ואם יבטח בשם ה' ויט שכמו לתורה ועבודה - בודאי יתפרנס בנקיות, כמו שענינו ראות, שבכל דור ודור יש כמה צדיקים אשר נטו שכמם לעבוד עבודת הקודש, והם מתפרנסים בכבוד גדול מאת ה' מן השמים. ומהן ילמדו בני דורם לבטוח בהש"ת כמו מצנצנת המן שהניח אהרן לפני ה' למשמרת לדורות, שממנו יקחו מוסר שלא לעסוק בהבלי עולם ומאת ה' ירד פרנסתם, כן בכל דור ודור יש צדיק אחד שפרנסתו הוא דרך נס, והוא לאות לבני דורו כצנצנת המן.

²⁶ מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויסע פרשה ה: ותן שמה מלא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם רבי יהושע אומר לאבות רבי אלעזר המודעי אומר לדורות רבי אלעזר אומר לימות ירמיה הנביא שבשעה שאמר ירמיה לישראל מפני מה אין אתם עוסקין בתורה אמרו לו במה נתפרנס באתה שעה הוציא להם צלוחית של מן ואמר להם הדור אתם ראו דבר ה' וגו' (ירמיה ב לא) אבותיכם שהיו עוסקין בתורה ראו במה נתפרנסו אף אתם אם תעסקו בתורה הקדוש ברוך הוא יפרנסכם מזה וזה אחד משלשה דברים שאליהו עתיד להעמיד לישראל צלוחית המן וצלוחית של מי נדה וצלוחית של שמן המשחה ויש אומרים אף מקלו של אהרן שקדיו ופרחיו שני השב את מטה אהרן (במדבר יז כה).

²⁷ היינו מחלוקת הנ"ל

²⁸ מלכים א פרק יח פסוק יג: (יג) הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי יקוק ואחבא מביאי יקוק מאה איש חמשים חמשים איש במערה ואכללם לחם ומים:

²⁹ תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת פאה פרק א דף טז טור א /ה"א: שעובדיהו אמר לאליהו הלא הוגד לאדוני אשר עשיתי בהרוג איזבל את נביאי ה' וגומר ואכללם לחם ומים אם לחם למה מים ואם מים למה לחם אלא מלמד שהיו המים קשין לו להבי' יותר מן הלחם

³⁰ שפתי כהן: ויש מי שפירש שחטא משה היה לפי שתלו הגדולה לעצמן ואמר המן הסלע הזה נוציא כי היה לו לומר יוציא, ולתלות הגדולה בבעליה שהוא הקדוש ברוך הוא, לזה אמר יען לא האמנתם בי להקדישני. ויש מי שפירש שחטא משה היה לפי שאמר לו הקדוש ברוך הוא ודברתם אל הסלע הידוע שהוא ידוע אצל משה, והם בכל סלע שהיו רואים היו אומרים הוצא לנו מים מזו, אמר להם משה המן הסלע הזה נוציא אין זה סלע